

УДК 811.161.2'373.45:811.512 1

**ТЮРКІЗМИ ЯК ДЖЕРЕЛО ПОПОВНЕННЯ ОМОНІМІВ
СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Дутка О. Я.

<https://orcid.org/0000-0003-3666-3124>

dutkaoksana@gmail.com

Ужгородський національний університет, Україна, Ужгород

У статті з'ясовано роль тюркізмів у розвитку лексичної омонімії в українській мові на підставі аналізу тих омонімічних пар і рядів, компонентами яких є лише запозичення з тюркських мов. Зокрема, методом суцільного відбору вилучено зі СУМа в 11 т., ВТССУМа (2005 р.) лексеми, позначені як омоніми, встановлено джерело запозичення й охарактеризовано семантико-стилістичні особливості лексичних омонімів. Доведено, що з-поміж тюркізмів найпотужнішим джерелом омонімії в українській мові є турецькі запозичення.

Ключові слова: тюркізм, омонімія, омонім, іншомовне слово, запозичення.

Дутка О. Я. Тюркизмы как источник пополнения омонимов современного украинского языка / Ужгородский национальный университет, Украина, Ужгород

В статье определена роль тюркизмов в развитии лексической омонимии в украинском языке на основании анализа тех омонимических пар и рядов, компонентами которых являются только заимствования из тюркских языков. В частности, методом сплошного отбора изъяты из «Словаря украинского языка» в 11 т., «Большого толкового словаря современного украинского языка» (2005 г.) лексемы, обозначенные как омонимы, установлен источник

заимствования и охарактеризованы семантико-стилистические особенности лексических омонимов. Доказано, что среди тюркизмов мощным источником омонимии в украинском языке являются турецкие заимствования.

Ключевые слова: тюркизм, омонимия, омоним, иноязычное слово, заимствования.

O. Dutka, Turkisms as the source of homonyms refund of Modern Ukrainian Language / Uzhhorod National University, Ukraine, Uzhhorod

The article explores the role of Turkisms in the development of lexical homonymy in the Ukrainian language, based on the analysis of those homonymy pairs and series whose components are only borrowing from Turkic languages. In particular, by the method of continuous selection, the tokens, designated as homonyms, were removed from of MUL (Modern Ukrainian Language) in 11 vol., the GEDMUL (Great Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian Language) (2005), the source of borrowing was established, and the semantic-stylistic features of the lexical homonyms were characterized. It is proved that among the Turkisms, the most powerful source of homonymy in the Ukrainian language is Turkish borrowings.

Keywords: Turkism, homonymy, homonym, foreign language, borrowing.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що проблемам адаптації іншомовних слів приділено багато уваги, все ж таки й досі в українському мовознавстві залишається відкритим питання про основні джерела омонімії, про причини, умови, за яких іншомовне слово стає омонімом в українській мові та ін. Це стосується й запозичень із тюркських мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тюркізми на сьогодні досить детально вивчені у працях Ф. Міклошича, Ф. Корша,

А. Кримського, М. Баскакова, Є. Отіна. Лексиці тюркського походження в українській мові присвятили свої студії Р. Болдирєв, Г. Халимоненко, М. Рогаль, Д. Гринчишин, І. Добродомов, Р. Юналаєва, В. Титаренко, Л. Масенко, В. Лобода, В. Познанська, І. Федоровська, О.Гаркавець та ін. Запозичення зі східних мов і, зокрема тюркізми, науковці ще називають орієнталізмами [4, с. 200].

Мета і завдання статті. Мета статті – з'ясувати роль тюркських запозичень у розвитку лексичної омонімії в українській мові.

Для досягнення поставленої мети виконано ряд **завдань**:

1. методом суцільного відбору вилучено зі СУМа в 11 т., ВТССУМа (2005 р.) лексеми, позначені як омоніми;
2. встановлено джерело запозичення кожного омоніма;
3. охарактеризовано семантико-стилістичні особливості лексичних омонімів, запозичених із тюркських мов.
4. Розглянуто ті омонімічні пари і ряди, компонентами яких є лише тюркізми.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Тюркська сім'я мов (109 млн. 965 тис. носіїв) охоплює п'ять груп: болгарську, кипчацьку, огузьку, карлукську й уйгурську (східну) [9, с. 86–87]. До тюркських належать, зокрема, такі основні мови: татарська, башкирська, чуваська, казахська, киргизька, турецька, туркменська, азербайджанська, гагаузька та ін. На думку А.Кримського, тюркські (турецько-татарські) мови (наріччя) – галузь урало-алтайської мовної сім'ї [10, с. 118]. Як зауважує О.Гаркавець, «в українській мові налічується близько 4000 тюркізмів (без урахування власних назв)» [3, с. 694]. Тюркізми проникали до української мови ще в дописемні часи, проте «найбільше їх припадає на XII–XVII ст., коли посилились різні контакти, насамперед торгово-

економічного та воєнного характеру, східних слов'ян із тюркськими народами» [1, с. 129–130].

За нашими спостереженнями, тюркські запозичення – малопродуктивне джерело омонімії в українській мові. Ми виявили всього 23 одиниці, що утворюють 7 омонімічних пар і 3 ряди. 16 слів належать до прямих запозичень, а 7 прийшли до нас через румунську, угорську або деякі інші мови. Нижче наводимо кілька прикладів.

Основним джерелом лексичної омонімії серед тюркізмів у сучасній українській мові є передусім тільки турецькі запозичення:

балда́¹ ‘розм. великий з довгим держаком молот’ [2, с. 58] – запозичення з тур. *balta* «сокира» [23, с. 56; 18, с. 54], у частині випадків через угорську (уг. *balta* id.) [6, т. 1, с. 126]; **балда́²** ‘розм. недотепа’ [2, с. 58] остаточно не з'ясоване, вважається давнім запозиченням у слов'янські мови з тюркських, у яких значення «дрючок» уже не збереглось; можливо, в тюркських мовах було споріднене з тур. *balta* «сокира» [6, т. 1, с. 126]. Лексеми послідовно фіксують словники з кінця ХІХ ст. як багатозначні слова, пор.: *бáлда*, *бáлта II*, *балтúна* ‘топір, топорéць’, ‘бáлощі’ [7, т. 1, с. 11]; *бáлда́* ‘гуля, гуля (на дереві)’, ‘довбня’, ‘молот (ковальський)’, ‘бовдур, ледар’ [20, т. 1, с. 12]; *балда* ‘великий топір’, ‘незграбна жінка’, ‘в загадці: далда-балда – свиня’ [14, т. 1, с. 24]; *балда́* ‘бран. балда́’, ‘техн. балда́’ [19, т. 1, с. 31]; *балда́* ‘(молот) балда́’, ‘(на дереві) гулябалда́’, ‘(про людину) йолоп’ [13, т. 1, с. 30]. Уперше як омоніми в українській мові ці слова фіксуються тільки з початку ХХІ ст. (ВТССУМ); **дивáн¹** ‘список розподілу державних доходів і податково-фінансове відомство в деяких мусульманських країнах за феодалізму’, ‘рада з вищих сановників у колишній султанській Туреччині, а також при кримському ханові’, ‘в деяких сучасних мусульманських країнах – урядова уста-

нова в судових та адміністративних справах' [2, с. 293] < тур. *divan I* 'іст. диван, вища рада' [23, с. 143], перс. *dīwan* 'рада' [5, 207]; **дива́н²** 'збірка віршів у літературах Близького та Середнього Сходу' [2, с. 293] < тур. *divan II* id. [23, с. 144], що запозичено через посередництво арабської мови з перської (перс. *dīvān* 'збірка віршів; суд; (іст.) державна рада; канцелярія для складання дипломатичних документів') [15, с. 252; 16, с. 354; 5, с. 207]; **дива́н³** 'рід великих м'яких меблів' [2, с. 293] < тур. *divan III* id. [23, с. 144] через посередництво західноєвропейських мов (пор. фр. *divan* 'тахта' [11, с. 92]); значення 'канапа' запозичено в європейські мови з арабської мови Єгипту [6, т. 2, с. 65]. Назва подається у словниках української мови з кінця XIX ст., пор.: *діван* 'килим' [7, т. 1, с. 181]; *диванъ* 'канапа, канапея, тапчан' [20, т. 1, с. 180]; *диван* 'диван', 'диван, турецька державна рада' [14, т. 1, с. 381] та ін. Уперше як омоніми ці слова фіксуються тільки 1969 р.: пор. **дива́н¹** '(вид меблів) канапа'; **дива́н²** 'іст., літ. диван' [13, т. 1, с. 290]; **султа́н¹** 'у країнах Сходу – титул монарха, а також особа, що носить цей титул' [17, т. 9, с. 833] < тур. *sultan* 'султан, монарх, володар' [23, с. 536; 6, т. 5, с. 472; 15, с. 799; 16, с. 868]; **султа́н²** 'оздоба з пучка пір'я або кінського волосу на головних уборах, на головах коней', '*перен.* про розширений угорі стовп куряви, диму і т. ін.', 'волоть із колосків, що є суцвіттям багатьох злаків' [17, т. 9, с. 833], пов'язане зі *султа́н* (титул володаря).; Назва зумовлена подібністю позначуваних нею речей до розкішної прикраси на головному уборі султана [6, т. 5, с. 472]. Лексеми послідовно фіксують словники української мови з кінця XIX ст., пор.: *султан* 'султан' [7, т. 2, с. 934]; *султанъ* 'салта́я (цар турецький)', 'кічка (на кивері)' [20, т. 4, с. 94]. Уперше як омоніми ці слова позначаються в лексикографічних джерелах тільки зі середини XX ст.: пор. **султа́н¹** 'титул монарха' і **султа́н²** 'прикраса і також *перен.* султа́н', '*бот.*

султáн' [19, т. 5, с. 557]; султáн¹ 'титул монарха' і султáн² '(прикраса) китиця, когути', 'бот. султан' [13, т. 3, с. 412]; **ча́уш¹** 'правовий служитель, розпорядник у Туреччині' [17, т. 11, с. 283] < тур. *çavuş* 'сержант, унтер-офіцер', 'наглядач, старший над робітниками', 'перший учень у військовому навчальному закладі' [23, с. 102]; **ча́уш²** 'сорт столового винограду' [17, т. 11, с. 283] – запозичення з тур. *çavuş, çauş* 'столовий сорт винограду', що виникло від *çavuş* 'сержант, унтер-офіцер; (у дореволюційному Криму) десяцький, чауш' (за переказами, сорт винограду *ча́уш* вивів якийсь чауш, виходець із Туреччини) [6, т. 6, с. 285]. Див. *чау́с, чау́ш* 'турецький мед', 'судовий пристав' [7, т. 2, с. 1061].

Окремі омоніми в українській лексиці є результатом запозичення з турецької та інших тюркських мов:

балаба́н¹ 'трав'яниста рослина зі суцвіттями білих квіток' [17, т. 1, с. 93] – запозичення з турецької мови; тур. *balaban* 'великий, крупний', 'товстий, здоровенний' [23, с. 55] відповідає кримтат. *balaban* «голова-тий» і разом з ним зводиться до *balaban* «вид хижого птаха» [6, т. 1, с. 121]; **балаба́н²** 'птах родини соколових' [17, т. 1, с. 93] – запозичення з турецької мови; тур. *balaban* «яструб-перепелятник; бугай (птаха)», кримтат. *balaban* «зоол. мисливський сокіл» [21, с. 344] виводиться від перс. *balaban* «бугай (птаха)» [6, т. 1, с. 121]. Фіксується як багатозначне слово в різних джерелах з кінця ХІХ ст.: *балабан* 'вид пончика', 'вид сокола' [7, т. 1, с. 11]; *балаба́нь* 'порода яструба', 'дурень, бецман, бовдур' [20, т. 1, с. 12]; *балаба́н* 'рід хлібного печення', 'рід рослини', 'птаха: різновид сокола' [14, т. 1, с. 23] та ін.; **балаба́н³** 'узбецький і дагестанський духовий язичковий музичний інструмент' [2, с. 57] – запозичення з азербайджанської чи з інших тюркських мов (пор. азерб., узб. *balaban* id. [24, с. 153]). Незважаючи на давність цього інструмента в східних народів, назва фіксується в

українських словниках не раніше середини ХХ ст., очевидно, тому, що спеціальна: *балабѠн* 'бубенчик (муз. інстр.)' [19, т. 1, с. 30]; *балабѠн* 'муз. балабѠн' [13, 1, 29].

Кілька омонімів розвинулося внаслідок запозичення з різних тюркських мов, крім турецької:

*курѠй*¹ 'трав'яниста степова рослина групи перекотиполе' [17, т. 4, с. 406] – запозичення з тюркських мов; пор. башк. *курай* «курай», каз. *курай* «борщівник сибірський», кирг. *куурай* «курай» (входить також до складу багатьох назв трав'янистих рослин) [6, т. 3, с. 151; 22, т. II, с. 422]. Фіксується у словниках кінця ХІХ ст.: *курай* 'колюча (сіль трави, солянка)' [7, т. 1, с.390]; *курай* 'рослина' [14, т. 2, с. 328]; *курѠй*² 'старовинний народний башкирський музичний інструмент; рід сопілки' [17, т. 4, с. 406] – запозичення з тюрк. мов [15, т. 472; 16, с. 575]. Як омоніми позначені у словниках української мови середини ХХ ст.: *курѠй*¹ 'бот. курѠй, солянка' і *курѠй*² 'муз. курѠй' [19, т. 2, с. 418; 13, т. 1, с. 607]; *рѠшта*¹ 'безхребетна паразитична тварина класу круглих червів; мединська нитянка' [2, с. 1223] походить із тадж. *rišta* 'нитка', нїтка 'ресмон, нах, ришта' [12, с. 305]; *рѠшта*² 'те саме, що **дракункульоз**: вет., мед. захворювання людини і деяких тварин (собаки, шакала та ін.), спричинюване круглим черв'яком риштою, який локалізується в підшкірній клітковині, перев. нижніх (задніх) кінцівок; ришта' [2, с. 1223, 326] – результат семантичного перенесення назви тварини на хворобу; *тумѠн*¹ 'скупчення найдрібніших крапель води або кристалів льоду в нижніх шарах атмосфери, яке робить повітря непрозорим', 'перен. про те, що утруднює бачення, перешкоджає добре бачити', 'перен. про що-небудь невиразне, нечітке, заплутане (розповідь, думку, зміст твору, якісь відомості і т. ін.), яке важко зрозуміти, в якому важко розібратися', 'розм. іній або найдрібніші крапельки роси на металевій, дерев'яній

та інших поверхнях, що з'являються від холоду', 'розм. сорт кавунів' [17, т. 10, с. 316] – запозичення з тюркських мов; чаг., кирг., балкар., кар., узб., ног., як. *туман* «туман, морок», тат., башк. *томан*, каз. *туман* id., тур. *duman* «дим, туман, курява» [6, т. 5, с. 674]. Назву фіксують словники середини ХІХ ст.: *туман* 'туман, надзвичайно велика кількість', 'дурний, дурень' [7, т. 2, с. 992]; *тумань* 'мряка, мигичка, юга' [20, т. 4, с. 128]; *туман*² 'грошова одиниця Ірану, що була в обігу до 1932 р.' [17, т. 10, с. 317] сягає перс. *tuman* 'десять тисяч' [5, с. 683]. Як омоніми позначені у словниках української мови середини ХХ ст.: *туман*¹ 'туманна пелена' і *туман*² 'грошова одиниця в Ірані, іст.' [19, т. 6, с. 121; 13, т. 3, с. 487]; *шах*¹ 'у східних країнах – титул монарха, особа, що має цей титул' [17, т. 11, с. 422] запозичене через турецьке посередництво (тур. *şah* id. [23, с. 544]) або безпосередньо з перської мови; перс. *šāh* 'цар, шах' продовжує дперс. 'володар' [6, т. 6, с. 390; 22, т. 4, с. 415]; *шах*² 'у шаховій грі – безпосередній напад якою-небудь фігурою на короля супротивника, від якої він може закритися фігурою свого кольору, пересунути на неатаковане поле або збити нападаючу фігуру' [17, т. 11, с. 422] походить із перс. *šāh* 'володар, цар' [15, с. 927; 16, с. 980; 8, с. 175]. Як багатозначне фіксується у словниках ХІХ ст. (пор. *шахъ* 'шах, царь, султан (перський)', 'шах (вираз в грі в шахи)' [20, т. 4, с. 208]), як омоніми – з середини ХХ ст.: *шах*¹ '(титул монарха) шах' і *шах*² 'шахм. шах' [19, т. 6, с. 477; 13, т. 3, с. 679].

Остання група слів прийшла до української мови, очевидно, через посередництво російської мови.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі.

Отже, наше дослідження дає підстави стверджувати, що з-поміж тюркізмів найпотужнішим джерелом омонімії в сучасній українській

мові є турецькі слова, запозичені безпосередньо або через румунську чи угорську мови. Вважаємо перспективними дослідження ролі запозичень у процесі розвитку омонімії в українській мові.

Література:

1. Бурячок А.А. (1973) *Лексика української мови з погляду її походження. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія*. За заг. ред. акад. І.К. Білодіда. Київ, Наук. думка, 129–130.
2. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (з дод. і допов.). Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь, Перун, 2005, 1728 с.
3. Гаркавець О.М. (2004) *Тюркізм. Українська мова: енциклопедія*. Редкол. В.М. Русанівський (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доповн. Київ, вид-во Українська енциклопедія, ім. М. П. Бажана, 694–695.
4. Данилюк Н. (2013) Орієнталізми в українській мові. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*. Серія «Филология. Социальные коммуникации». Т. 26 (65), № 1, 200–208.
5. Егорова Т.В. (2014) *Словарь иностранных слов современного русского языка*. Москва, Аделант, 800 с.
6. *Етимологічний словник української мови: в 7 т.* Редкол., О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. Київ, 1982–2012, Т. 1–6.
7. Желеховский С., Недільский С. *Малорусско-німецкий словарь*, У 2 т. Львів, 1885–1886, 1121 с.
8. Качурин Д.В. (2013) *Проблема разграничения омонимии и полисемии применительно к практике составления толковых*

словарей: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 «Русский язык». Москва, Русский язык, 393 с.

9. Кочерган М. П. (2004) *Вступ до мовознавства, підручник*. Київ, видавничий центр Академія, 368 с.

10. Кримський А.Ю. (1930) *Тюрки, їх мови та літератури. I. Тюркські мови. Вип. II*. Київ, 113–214.

11. Раевская. О.В. (2010). *Французско-русский. Русско-французский словарь*. Москва, Астрель, АСТ, 640 с.

12. *Русско-таджикский словарь* (1957). Сост. С.Д. Арзуманов и Х.К. Каримов. Москва, Гос. изд-во иностранных и национальных словарей, 630 с.

13. *Русско-украинский словарь*: в 3 т. Киев, Наук. думка, 1969, Т.1–3.

14. *Словарь української мови*: в 4 т. За ред. Б.Грінченка. Київ, видавництво АН Української РСР, 1958–1959, Т. 1–4.

15. *Словник іншомовних слів*. За ред. О. С. Мельничука. Київ, головна редакція УРЕ, 1985, 968 с.

16. Пустовіт О.Л., Скопненко О.І., Сюта Г.М., Цимбалюк Т.В. (2010) *Словник іншомовних слів*. Київ, Довіра, 2000, 1017 с.

17. *Словник української мови*: У 11 т. Київ, Наукова думка, 1970–1980.

18. Тимченко Е. (1897 – 1899) *Русско-малороссійській словарь*. Київ, Т. I–II.

19. *Українсько-російський словник = Украинско-русский словарь*: у 6 т. АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; голов. ред. І.М. Кириченко; члени редкол. Т.В. Зайцева, М.Т. Рильський. Київ, вид-во АН УРСР, 1953 – 1963.

20. Уманець М. і Спілка А. (1893 – 1898) *Словарь російсько-український*. Львів, НТШ, Т. I–IV.

21. Усеинов С.М. (2007) *Русско-крымскотатарский, крымскотатарско-русский словарь*. Симферополь, издательский дом «Тезис», 2007, 640 с.
22. Фасмер М. (1986 – 1987) *Этимологический словарь русского языка*: в 4 т. Пер. с нем. и доп. О.Н. Трубачева. 2-е изд., стереотип. Москва, Прогресс, Т. I–IV.
23. Юсипова Р.Р. (2005) *Турецко-русский словарь*. Москва, Рус. яз. – Медиа, 692 с.
24. Яных Е.А. (2009) *Словарь музыкальных терминов*. Москва, АСТ; Донецк, Агата, 320 с.

References:

1. Buriachok A. A. (1973) *Leksyka ukrainskoi movy z pohliadu yii pokhodzhennia [Vocabulary of the Ukrainian language in terms of its origin]*. Suchasna ukrainska literaturna mova. Leksyka i frazeolohiia. Za zah. red. akad. I. K. Bilodida [Modern Ukrainian literary language. Vocabulary and phraseology. By the gen. ed. Acad. I.K. Bilodid]. Kyiv, Nauk. dumka, 129 – 130. [in Ukrainian]
2. *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.)* (2005) [A great explanatory dictionary of modern Ukrainian (with add. and sup.)]. Uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin, Perun, 2005, 1728. [in Ukrainian]
3. Harkavets O.M. (2004) *Tiurkizm [Turkism]*. Ukrainska mova: entsyklopediia. Redkol. V. M. Rusanivskyi (spivholova), O. O. Taranenko (spivholova), M. P. Ziabliuk ta in. 2-he vyd., vypr. i dopovn. [Ukrainian language. Encyclopedia]. Kyiv, vyd-vo «Ukrainska entsyklopediia» im. M. P. Bazhana, 694–695. [in Ukrainian]
4. Danyliuk N. (2013) *Orientalizmy v ukrainskii movi [Orientalism in the Ukrainian language]*. *Uchenye zapiski Tavricheskogo nacionalnogo*

- universiteta im. V.I.Vernadskogo. Serija «Filologija. Socialnye kommunikacii» [Scientific notes of the Taurida National University named after V. I. Vernadsky. «The Philology Series. Social communications»]. Vol. 26 (65). no. 1, 200–208. [in Russian]*
5. Egorova T. V. (2014) *Slovar' inostrannykh slov sovremennogo russkogo yazyka [Dictionary of foreign words of the modern Russian language].* Moskow, Adelant, 800. [in Russian]
 6. Etymolohichnyi slovnyk ukraïnskoi movy: v 7 t. [Etymological dictionary of the Ukrainian language: in 7 vol.]. Redkol.: O. S. Melnychuk (hol. red.) ta in. Kyiv, Nauk. dumka, 1982–2012. T. 1–6. [in Ukrainian]
 7. Zhelekhivskyi Ye., Nedilskyi S. (1885–1886) *Malorusko-nimetskyi slovar: U 2 t. [Malorussian-German Dictionary: In 2 volumes].* Lviv, 1121. [in Ukrainian]
 8. Kachurin D. V. (2013) *Problema razgranicheniya omonimii i polisemii primenitelno k praktike sostavleniya tolkovykh slovarey [The problem of distinguishing homonymy and polysemy in relation to the practice of forming explanatory dictionaries]: dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 «Russkiy yazyk». (PhD Thesis).* Moskow, Russkiy yazyk, 393. [in Russian]
 9. Kocherhan M. P. (2004) *Vstup do movoznavstva: pidruchnyk [Introduction to Linguistics: A Textbook].* Kyiv, vydavnychiy tsentr «Akademiia», 368. [in Ukrainian]
 10. Krymskyi A. Yu. (1930) *Tiurky, yikh movy ta literatury. I. Tiurkski movy. Vyp. II. [Turkomen, their languages and literature. I. Turkish languages. No. II].* Kyiv, 113–214. [in Ukrainian]
 11. Raevskaja. O.V. (2010). *Francuzsko-russkij. Russko-francuzskij slovar' [French- Russian. Russian-French Dictionary].* Moskva, Astrel', AST, 640. [in Russian]

12. *Russko-tadzhikskij slovar' (1957) [Russian-Tajik Dictionary]*. Sost. S. D. Arzumanov i H.K. Karimov. Moskva, Gos. izd-vo inostrannyh i nacional'nyh slovarej, 630. [in Russian]
13. *Russko-ukrainskiy slovar': U 3 t. [Russian-Ukrainian Dictionary: in 3 vol.]*. Kiev, Nauk. dumka, 1969. [in Ukrainian]
14. *Slovar' ukrainskoi movy: v 4 t. [Dictionary of the Ukrainian Language: in 4 vol.]*. Za red. B.Hrinchenka. Kyiv, vydavnytstvo Akademii nauk Ukrainskoi RSR, 1958–1959. T. 1–4. [in Ukrainian]
15. *Slovnyk inshomovnykh sliv (1985) [Dictionary of foreign words]*. Za red. O. S. Melnychuka. Kyiv, holovna redaktsiia URE, 968. [in Ukrainian]
16. Pustovit O. L., Skopnenko O. I., Siuta H. M., Tsymbaliuk T. V. (2000) *Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words]*. Kyiv, Dovira, 1017. [in Ukrainian]
17. *Slovnyk ukrainskoi movy: U 11 t. (1970–1980) [Dictionary of the Ukrainian Language: in 11 vol.]*. Kiev, Nauk. dumka. [in Ukrainian]
18. Tymchenko E. (1897 – 1899) *Russko-malorossiiskii slovar' [Russian-Malorussian Dictionary]*. Kyiv. T. I–II. [in Ukrainian]
19. *Ukrainsko-rosiiskiy slovnyk: u 6 t. [Ukrainian-Russian Dictionary: in 6 vol.]*. AN URSS, In-t movoznavstva im. O.O. Potebni; holov. red. I.M. Kyrychenko; chleny redkol.: T. V. Zaitseva, M. T. Rylskiy. Kyiv, vyd-vo AN URSS, 1953–1963. [in Ukrainian]
20. Umanets M. i Spilka A. (1893–1898) *Slovar rosiisko-ukrainskyi [Russian-Ukrainian Dictionary]*. Lviv, NTSh. [in Ukrainian]
21. Useinov S.M. (2007) *Russko-krymskotatarskij, krymskotatarsko-russkij slovar' [Russian-Crimean Tatar, Crimean Tatar-Russian Dictionary]*. Simferopol', izdatel'skij dom «Tezis», 2007, 640. [in Ukrainian]
22. Fasmer M. (1986–1987) *Etimologicheskij slovar' russkogo yazyka: v 4 t. [Etymological dictionary of Russian words: in 4 vol.]*. Moskva, Progress. [in Russian]

23. Jusipova R. R. (2005) *Turecko-russkij slovar' [Turkish-Russian Dictionary]*. Moskva, Rus. jaz. – Media, 692. [in Russian]
24. Janyh E.A.(2009) *Slovar' muzykal'nyh terminov [Dictionary of musical terms]*. Moskva, AST; Doneck, Agata, 320. [in Russian]